

Dr. PREUSSE, GÜNTER:

A MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK FELDOLGOZÓ ÜZEMEINEK
FEJLŐDÉSE MINT AZ IPAR ÉS A MEZŐGAZDASÁG KÖZVETLEN
ÖSSZEFONÓDÁSÁNAK KIFEJEZŐDÉSE A MEZŐGAZDASÁGBAN

1. A mezőgazdasági szövetkezeti feldolgozó üzemek
helyzete és szerepe az agráripari összefonódás
folyamatában a kapitalizmusban

Napjainkban a mezőgazdasági szövetkezetek minden fejlett kapitalista országban fontos helyet foglalnak el. Ezek nemcsak tartósan integrált alkotórészei a tőkés gazdaságnak, hanem jelentős gazdasági tényezőt is képviselnek a tőkés piacon. Így pl. Franciaországban a mezőgazdasági szövetkezetek 1977-ben 44 milliárd DM forgalmat értek el.^{1/} Hasonló nagyságrendű forgalmat bonyolítottak le a mezőgazdasági szövetkezetek az NSzK-ban is. 1 545 Raiffeisen árutermelő és szolgáltató szövetkezet összes áruforgalma 1972-ben 38,6 milliárd DM-t tett ki.^{2/} Az 1977-es üzleti évben az NSzK-ban az árutermelő szektorban 39 központi üzleti intézmény, 7277 árutermelő szövetkezet és 1574 szolgáltató szövetkezet működött. Ezek 1977-ben 59 milliárd DM forgalmat értek el.^{3/}

A mezőgazdasági szövetkezetek forgalmának fejlődése
1954 és 1977 között az NSzK-ban

1. táblázat

Év	Összforgalom millió DM-ban
1954	10758
1964	23386
1969	31111
1972	39037
1973	44183
1974	47516
1975	52667
1977	kb. 59000

Forrás: Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften e.V., Jahrbücher, 1975. 16. old. és 1977. 16. old.

A szövetkezeti áruforgalom fejlődése kifejeződik abban, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek az NSzK-ban állandóan új piacokat szereznek.^{4/}

A mezőgazdasági szövetkezetek jelentősége az NSzK tőkés gazdaságában kifejeződik a szövetkezeti közvetlen forgalom növekedésében, amelyet a mezőgazdasággal bonyolítanak le. A szövetkezetek közvetlen forgalma a mezőgazdasággal 1962-63 évben 40,1 %-ot tett ki, 1976-77-ben mintegy 53,3 %-ra emelkedett.^{5/} Ez az emelkedés a magánkereskedelem és a magántőkés

feldolgozó üzemek terhére ment végbe. A mezőgazdasági szövetkezeti forgalomban a szövetkezeti feldolgozó üzemek jelentősen részesednek.

A mezőgazdasági szövetkezeti rendszer feldolgozó üzemei integráns részei az élelmiszeriparnak, amelyek az NSzK-ban forgalomerős iparágat jelentenek. Az NSzK élelmiszeripari forgalma 1977-ben 106 188,4 millió DM-t tett ki.^{6/} Ez magában foglalta a szövetkezeti feldolgozóipari üzemeknek a forgalmát. Részesedésük hozzávetőlegesen 20-30 %-ot tehet ki.

Nyugat-Európa tőkés ipari országaiban a feldolgozóipar több ágazatában a szövetkezeti feldolgozó üzemek nemcsak jelentős helyet foglalnak el, hanem még dominensek is néhány ágazatban. Nem kevés mezőgazdasági terméknek a feldolgozása néhány nyugat-európai országban történik csaknem kizárólag a szövetkezeti feldolgozó üzemekben. Klasszikus példáját mutatja ennek néhány Európai Gazdasági Közösséghez tartozó országban a tejbegyűjtés és feldolgozás.

Luxemburgban a parasztok az általuk megtermelt tejnek 91 %-át a tejszövetkezetekbe szállítják. Az NSzK-ban és Dániában a parasztok a tejnek több mint 80 %-át a tejszövetkezetekbe szállítják.^{7/} Belgiumban az összes előállított tejnek a 60 %-át a szövetkezeti tejszarnokok dolgozzák fel.^{8/} Olaszországban és Franciaországban ezzel szemben csak 35, illetve 20 %-a kerül a tejnek a szövetkezeti tejszarnok-vállalatokhoz.^{9/} Ezekben az országokban a tejfeldolgozásban a magánkapitalista vállalatok dominálnak.

Azonban nem minden tejszövetkezet dolgozza fel azt a tejet,

amelyet a tejtermelők oda szállítanak. Sok kis szövetkezet csupán összegyűjti a tejet és többnyire tovább adja a nagyobb szövetkezeti tejúzemeknek feldolgozásra. 1977-ben az NSzK-ban 1817 tejszövetkezetből csak 523 értékesítette a tejet önállóan.^{10/}

A húsgazdaságban néhány nyugat-európai országban szintén nagy szerepet játszanak a mezőgazdasági szövetkezetek. Különösen a skandináv országok husiparában vannak tulsulyban a szövetkezeti üzemek. Svédországban a husnak kb. a 85 %-a a szövetkezeti vágóhidakról kerül ki. Körülbelül 40 %-át a kész hus- és kolbászáruknak a szövetkezeti húsfeldolgozó üzemekben állítják elő.^{11/} Az NSzK-ban is nagy jelentőséggel bírnak a szövetkezeti vágóhidak és szövetkezeti husgyárak. Az NSzK-ban mind több vágóállatot szállítanak a szövetkezeti vágóhelyekre. Emellett ezek gyakran kapcsolódnak az állatértékesítő szövetkezetekhez is, amelyek semminemű saját feldolgozó tevékenységet nem vállalnak meg, csak közvetítők. A korábbi közüzemi vágóberendezések szövetkezeti kezelésbe való átvételével jelenleg az NSzK-ban kb. a szarvasmarhának 65 %-át és a sertésnek 70 %-át a szövetkezeti vállalatokban vágják le.^{12/} A gyümölcs és zöldség begyűjtésében és feldolgozásában a szövetkezetek szintén jelentős szerepet játszanak. Norvégiában közel az összes megtermelt zöldséget a szövetkezeti vállalatok gyűjtik össze, vagy dolgozzák fel. A gyümölcsnek 95 %-át a szövetkezetekbe szállítják. Belgiumban és az NSzK-ban a gyümölcsnek 60, illetve 24,7 %-át és a zöldségnek 40, illetőleg 45,1 %-át a mezőgazdasági szövetkezeteknek adják el.^{13/} A feldolgozóipar e fontos hagyományos területein is a mezőgazdasági szövetkezeti feldolgozó üzemek tehát erős, részben domináló pozíciókat birtokolnak.

Viszonylag nagy jelentősége van az NSzK-ban a bortermelésben is a vincellér szövetkezeteknek. Ezek nemcsak begyűjtik a vincellérek szőlőtermését, hanem termelnek is a közös prэшázakban, a borok szakszerű raktározását is megvalósítják, a nagy borkereskedelemnek 40,2 %-át és az élelmiszer-nagykereskedelemnek 21,5 %-át bonyolítják le, stb.^{14/}

Az 1976-77-es gazdasági évben az NSzK saját bortermelése 8,83 millió hl-t tett ki. Ebből a vincellér szövetkezetek és a vincellérek szövetkezeti központi pincészetei 3,134 millió hl bort gyűjtöttek be. A vincellér szövetkezetek és a központi pincészetek értékesítése 1976-77-ben 2,964 millió hl-t tett ki.^{15/} A vincellér szövetkezetek a minőségi borok termeléséből jelentősen részesedtek.

Az eddig kifejtettekből érthető, hogy a mezőgazdaságban termelt termékeket mindinkább a mezőgazdaságtól elválasztott üzemekben és vállalatokban gyűjtik össze és dolgozzák át, illetve dolgozzák fel.

Emellett néhány mezőgazdasági termék nagy részét, sőt tulajdonképpeni részét is a mezőgazdasági szövetkezeti létesítményekben és üzemekben gyűjtik össze és dolgozzák fel. Természetesen éppen a mezőgazdasági feldolgozóipar régi hagyományos ágairól van szó.

Az élelmiszeripar új termékeit - mint pl. a finom fagyasztott áruk, jégkrémek és készételek, amelyek csupán a második világháború után lettek piaci termékek - elsősorban az ipari tőke feldolgozó üzei vagy tőkés monopóliumok állítják elő.

Ezzel azonban egyáltalán nem zárjuk ki általánosan, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek is sikeresen előre nyomulhatnak a

feldolgozóiparnak ezeken a területein. Mindenesetre feltételezhető, hogy közben más kapitalista vállalatokkal, vagy monopólista üzemekkel is konkurálhatnak. Ehhez azonban megfelelő gazdasági, hatalmi pozíciókkal kell bírniok.

A mezőgazdasági szövetkezeti feldolgozó üzemek többsége kétségtelenül kisüzem, noha a koncentrációs folyamat itt is az üzemegységek növekedéséhez vezetett. Kényszerré vált az, hogy a tőkés konkurrenciaharc új követelményeinek a fokozódó koncentráció által jobban megfeleljenek és a mostani helyzetüket a magántőkével szemben megtarthassák, vagy kiépíthessék. Ez a folyamat az NSzK tejgazdaságában különösképpen kidomborodik. Így 1977-től az NSzK szövetkezeti rendszerében a bekövetkezett fúziók és csődök miatt 126 /ez 26,9 %-a volt az összes fúzióknak és törléseknek/ tejtermelő és tejértékesítő szövetkezet esett szét. Számuk ezzel 1957 és 1977 között 5518-ról 1817-re csökkent.^{16/} A tejtermelő és tejértékesítő szövetkezetek évenkénti tejszállítása 50 ezer tonnával visszaesett. A csődök különösen a kis szövetkezeteket, évi 5000 tonna tejszállításig sujtották. Ezeknek a száma csupán 1971-től 1975-ig terjedő rövid időszakban 206-ról 98-ra csökkent. /Lásd a 2. táblázatot./

A koncentrációs folyamat jelenlegi helyzete az NSzK tejgazdasági rendszerében abból is érthető, hogy pl. 10 tejszövetkezet a 24-ből a Rajna-Majna területén megközelítőleg a tejszállítások 83 %-át egyesítette. Az eddigi szövetkezeti koncentrációs folyamat ellenére a mezőgazdasági szövetkezetek többsége kis üzemként működik. Egyidejűleg azonban a mezőgazdasági

A tejszövetkezetek fejlődése és a szövetkezeti tejszállítások megoszlása nagyságcsoportok szerint
1965-1975-ig az NSzK-ban

2. táblázat

Évi tejszállítás /+/ A	1965		1971		1973		1975	
	A	B	A	B	A	B	A	B
5000-ig	576	12,6	206	4,5	125	2,6	98	2,1
5001-10 000	373	22,1	176	9,2	125	6,3	103	5,2
10001-20 000	239	27,4	159	16,1	127	11,6	115	10,8
20001-50 000	94	23,5	130	29,6	128	28,8	128	27,6
50001-100 000	17	8,6	35	17,3	42	20,0	45	20,4
100 0001-150 000	3	2,8	11	9,2	12	9,3	16	13,2
150 0001 felett	2	3,0	9	14,0	13	21,4	14	20,7

A = a tejszövetkezetek száma

B = a nagyságcsoportok %-os részesedése a szövetkezetekhez szállított tej összességében

Forrás: Deutscher Raiffeisenverband e.V., Jahrbuch Neuwied, 1970. 70. old. és 1975. 51. old.

szövetkezeti rendszeren belül főképpen a tejgazdaságban és a húsparban kialakult néhány jelentős szövetkezeti nagyvállalkozás is. Így pl. az NSzK északi területén a tejtermékek piacát lényegében a "Nordmilch E.G." uralja. Ezek a szövetkezeti tejgazdasági nagyvállalatok évente kb. 500 millió kg tejet dolgoznak fel és 1975-ben 287,3 millió DM forgalmat értek el.^{17/} A hagyományos tejtermékek mellett ezek a szövetkezeti nagyvállalatok széles választékban ál-

litanak elő korszerű tejtermékeket is, mint piaci cikkeket. Ezek a vállalatok márkás termékekkel nemcsak az észak-német piacokat látják el az NSzK-ban, hanem sikerrel nyomulnak be az Európai Közösség más államainak piacaira is.^{18/} Ezek a szövetkezeti vállalatok más vállalatokban is részesedéssel bírnak, azokban a vállalatokban, amelyek szorosan kapcsolódnak a tejfeldolgozáshoz. Így a "Nordmilch E.G." egyik vállalata 50 %-kal részesedett a kondenztejt előállításából. Ezeket a tejcarnok vállalatokat a mezőgazdasági termelők kerekén 60 kis tejszövetkezetéből alapították. Franciaországban az "ULN" szövetkezeti tejgazdasági csoportban 14 tejszövetkezet 38 ezer paraszti tejtermelője vett részt, - abszolúte ez a legnagyobb tejgazdasági vállalkozás. Ez a szövetkezeti nagyvállalat a tőkeerő szempontjából a második legnagyobb tejgazdasági vállalkozás Franciaországban a magánkapitalista "Preval" nagy tejgazdasági vállalat mellett.^{19/}

A francia tejgazdaság legjelentősebb nagyvállalata a "Sodima", szintén szövetkezeti csoport, amely 1977-ben 11 szövetkezetével 2,1 milliárd DM /4,6 milliárd frank/ forgalmat ért el. Részesedése a francia piacon a friss tejtermékből 22,9 %-ot tett ki, a közvetlenül fogyasztott tejből pedig 35 %-ot. Ezen kívül ez a szövetkezeti vállalat eredményesen kínál külföldi cégek számára védjegyeket, know-how-okat.^{20/} Az NSzK huszgazdaságában a "Westfleisch/Vieh- und Fleischzentrale Westfalen eGmbH", jelentős értékesítési rendszert épített ki és vezető helyet foglal el a westfáliai huspiacon.^{21/}

A szövetkezeti vállalatok ilyenfajta nagyságrendjét a mezőgazdasági helyi szövetkezetek nem érthették el. A többnyire pa-

raszti termelőkől alakított helyi szövetkezetek tőkeereje rendszerint nem elégséges ahhoz, hogy ilyen hatalmas és korszerűen felszerelt feldolgozó üzemeket létesítsenek. A kapitalista országok gyakorlatában megmutatkozik, hogy a szövetkezeti nagyvállalatokat a feldolgozóiparban, vagy több helyi szövetkezetből alakították, vagy a központi szövetkezetek ilyen szövetkezeti nagyvállalatokká fejlődnek. Meghatározott terület, kerület nagyszámu helyi szövetkezete szintén tagja a központi szövetkezetnek.^{22/} A legjelentősebb szövetkezeti feldolgozó vállalatok a tej- és husiparban nem csekély tőkerészesedéssel rendelkeznek más szövetkezeti vállalatokban, amelyek azonos szakmában működnek. Ilyen összefonódás alapján különösen a husiparban és a tejgazdaságban jelentős, a piacon uralkodó szövetkezeti csoportok jönnek létre. Klasszikus példáját mutatja ennek a "Südvieh/Südfleisch" szövetkezeti vállalatcsoport. Ez a szövetkezeti cégszövetség a legnagyobb vállalat az NSzK husiparában, amely 1977-ben 2 milliárd DM összforgalmat ért el.

Ezek a fejtegetések érthetővé teszik, hogy a mezőgazdasági szövetkezeti rendszerben a feldolgozó üzemek sajátos szerepet játszanak az agrár-ipari összefonódások folyamatában. A mezőgazdasági termelők közös üzemei többnyire önállóak, az ipar és a mezőgazdaság összefonódásának kifejezői és eredményei is. Ezek a szövetkezeti feldolgozó vállalatok a horizontális és vertikális vállalati integráció sajátos formáját jelentik.

A kapitalista Nyugat-Európában az agrár-ipari összefonódási folyamat képezi az alapját annak, hogy a mezőgazdaságot

növekvő mértékben alárendeljük a monopóliumok uralmának. Nagy szerepet játszik ebben a vertikális integráció.

A vertikális integráció napjainkban azonban nemcsak a kapitalista vállalatokból és monopóliumokból indul ki. Integrátorként növekvő szerepet játszanak a szövetkezeti feldolgozó üzemek is.

A szövetkezeti szerződéses integrációban lényeges hajtóerőt jelent a szövetkezeti feldolgozó üzemeknek az az érdekelt-sége, hogy a szerződések útján állandó, relative tervszerű szállítást biztosítsanak, hogy más feldolgozóipari tőkés vállalatokkal folyó konkurrenciaharcban jobban fennmaradhassanak.

A szövetkezeti feldolgozóiparban kialakult szerződéses integráció a paraszti üzemeket relative szorosán a szövetkezetekhez kapcsolja, és rendszerint a szövetkezeti feldolgozó üzemek minőségi, mennyiségi és folyamatos szállítási követelményeinek rendeli alá ezeket. A paraszti termelők a szövetkezeti integrátorral nemcsak szerződéses kapcsolatban állnak, hanem rendszerint egyidejűleg tagjai is a szövetkezetnek. Az integrátor sokkal kiterjedtebben, mint korábban szállítási szerződéseket köt a magánkapitalista vállalatokkal, vagy a kapitalista monopóliumokkal. A szövetkezeti feldolgozó üzemek viszonylag kedvező feltételeket teremtettek a vertikális integrációs lánc kialakulására, amely arra vezetett, hogy napjainkban már jelentős integrációs láncok alakultak ki a burgonya, gyümölcs- és zöldségtermékek, a tej- és hústermékek termelésében.

Az NSzK-ban a szövetkezeti integrációs lánc emellett csak kivételes esetekben terjed ki a forgalomra is. Rendszerint a

magántőkés kereskedelmi vállalatok kapcsolódnak be a forgalomba. Más nyugat-európai országokban ezzel szemben a szövetkezeti integrációs láncolatban gyakran saját forgalmukat lebonyolító vállalatok is helyet kapnak.

Az NSzK-ban és más nyugat-európai országokban a szövetkezeti feldolgozó szektor és a magánkapitalista feldolgozó vállalatok között a tőkeösszefonódás tendenciái alakulnak ki. Az 1970-es évek kezdete óta jelentőssé vált a közös vállalatok létrehozása a szövetkezetek és a magánkapitalisták között. A francia tejgazdasági csoport, az "ULN" és a magánkapitalista nagy tejtermelő vállalat, a "Preval" közös beruházási programja 174 millió DM összegben, alighanem az eddig egyedüli nagyságrendű lenne ezen a területen. A tervezett közös objektum létrehozása a két vállalat termékválasztékának kiterjesztését célozza. Ennek a közös expanziós vagyonnak a nagysága is mutatja, hogy a tervezett beruházási létesítmény segítségével mindkét vállalatnál 1500-2000 új munkahelyet kell teremteni.^{23/} A tejgazdaságban kétségtelenül érvényesül a magánkapitalista és szövetkezeti nagyvállalatok összeolvadása a stabil monopólista piaci uralom biztosítása céljából.

Az NSzK-ban a monopoltőke és a szövetkezeti nagyvállalatok szoros összefonódásának markáns példáját mutatja a "Süddeutsche Zucker-AG" Manheimben. A cukoripar e vállalatának nagyrésztvényesei, a "Deutsche Bank", amely a részvénytőke 25 %-ával bír és a "Süddeutsche Zuckerrübenverwertungsgenossenschaft eG" Stuttgartban, amely szintén több mint 25 %-kal rendelkezik. E vállalat fölött a monopólista bank, a nagyszövet-

kezet, továbbá fontos szövetkezeti és magánkapitalista vállalatok uralkodnak.^{24/} Az ilyenféle összefonódásokon keresztül a hagyományos monopóliumok megkísérlik gazdasági-hatalmi pozícióikat kiterjeszteni, illetve a szövetkezetek a saját helyzetüket méginkább megerősíteni a gazdaságban.

Ez például szolgál arra, hogy a szövetkezeti vállalatok a feldolgozó szektorban a nem-monopólista tőkével egyesülnek, hogy a tőkés nagyvállalatok és a monopóliumok konkurrenciájának nyomásával jobban szembefordulhassanak. Példa erre továbbá az 1970-es évek kezdetén az NSZK-ban alapított "Bäuerliche Kartoffelverwertung Harsewinkel GmbH & Co. KG." E vállalat 2 millió DM tőkéje 6 helyi szövetkezet és 3 kis tőkés magánvállalkozás között oszlik meg.^{25/}

2. A szövetkezeti feldolgozó üzemek lehetőségei és határai a kapitalista monopóliumok uralmával szembeni harcban a mezőgazdaságban

Ahogy a DKP Demokratikus Parasztprogramjában megállapítja, a parasztokat és a munkásokat "az uralkodó nagytőke kizsákmányolja. A parasztok és munkások egyenjogúságot akkor érhetnek el, ha a monopóliumok hatalmát közösen szoritják vissza".^{26/} A monopóliumok hatalmának visszaszorításában és korlátozásában a mezőgazdasági szövetkezetek valós szerepet játszhatnak.

A szövetkezeti feldolgozó üzemek többsége kis üzem, és nagy részben a paraszti termelők tulajdona. Ezért ezeket a

tőkés gazdaságban a nem-monopólista üzemekhez sorolják. Ámbar gyakran kisüzemek, mégis a szövetkezeti feldolgozó üzemek a szövetkezeti szövetségekben történő egyesülésükkel jelentős gazdasági erőt képviselnek a tőkés gazdasági egységekkel szemben. A szövetkezeti feldolgozó üzemek a mélyülő koncentráció és specializáció, valamint a szövetkezeti vertikális integráció kibontakozása útján gazdasági helyzetüket megszilárdíthatják és kiterjeszthetik. A mezőgazdasági termékek feldolgozásában a szövetkezeti szektor kiszélesítése hozzájárulhat ahhoz, hogy a kapitalista monopóliumok korlátlan piaci hatalmát megszüntessék. Ezért követeli a DKP, "ahol a parasztok arra már éretté váltak, hogy saját eladási- és értékesítési létesítményeket hozzanak létre, különösen a tej- és husértékesítésben, államilag előmozdítandók".^{27/}

A kapitalista országokban a mezőgazdasági szövetkezeti rendszer keretében a feldolgozó üzemek antimonopólista-demokratikus jellege azonban csak akkor biztosítható és fejleszthető, ha ezekben az üzemekben a hagyományos paraszti szövetkezeti demokráciát biztosítják és fejlesztik. Kétségtelenül feltételezhető az, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek az imperialista országokban mélyreható állammonopólista befolyás nélkül fejlődhetnek. Ezért követeli a DKP a mezőgazdasági politikáról szóló dokumentumaiban a szövetkezetek megerősítését "a termelés és termelékenység emelésével, a színvonalas és becsületes irányítással a belső demokrácia és szervezés erősítését, valamint önállóságuk hajthatatlan védelmét".^{28/} A szövetkezetek közgazdasági tényezői a monopóliumok elleni harcban csak akkor lehetnek hatásosak, ha az osztályharc eredményeként

széles antiimperialista szövetség alapján a munkásosztály és mások vezetésével intézkedéseket hoznak a monopólista hatalommal szemben és ezzel a szervezetek számára fontos társadalmi keretfeltétellé változnak. A jelenlegi feltételek között a mezőgazdasági szervezetek a magántőkével vívott konkurenciaharcban tőkés gazdasági alapelvek szerint működő vállalként fejlődnek. Emellett néhány gazdaságilag erős szervezeti vállalat önmagában is monopólista vállalkozás, szervezeti monopólium. Dániában a szervezeti monopóliumok kialakulása már a XX. század első éveiben megkezdődött.^{29/} A szervezeti monopóliumok keletkezése törvényszerű eredménye a szervezeti feldolgozó iparban előrehaladó koncentráció és centralizáció folyamatának, a kapitalizmus gazdasági törvényei hatásának feltételei mellett.

Ez a fejlődési folyamat a gyakorlatban a hagyományos paraszti-szervezeti demokrácia felszámolásával megy végbe. A nagy szervezeti vállalatokban a közgyűlést, mint a legfelsőbb kollektív és demokratikus vezető szervet, hatáskörében korlátozzák, és szisztematikusan felszámolják. Az NSzK szervezeti törvényének kiegészítése pl. úgy határoz, hogy a szervezetek, amelyeknek 1500-nál több tagjuk van, a közgyűlés helyett legkevesebb 50 tagból álló küldötgyűlést - amely a szervezet vezető szerve - tarthatnak. A több mint 300 tagot számláló szervezetekben a közgyűlést képviseleti gyűléssel kell helyettesíteni. A nagy szervezeti vállalatok, amelyek rendszerint szekunder szervezetek, mindinkább függetlenítik magukat a paraszti szervezeti tagság demokratikus ellenőrzésétől és befolyásától. Egyidejűleg, különösen a primér szervezetek, a szervezeti szövetségeken belül mind gyakrabban jelentős függésbe kerülnek

a szövetkezeti nagyvállalatokkal. A szövetkezeti nagyvállalatoknak a szövetkezetek, mint szállítók csupán a függelékei lesznek. Ezért a DKP hangsúlyozta a következőket: "az egyes szövetkezeteknek a kapcsolata és az együttműködése a szövetkezeti központokkal csak az egyenjogúság alapján történhet".^{30/} Egyidejűleg követelik "a szövetkezeti demokráciát, harcot az igazgatóságok önálló uralma ellen a szövetkezetekben és a központok szövetkezeti bürokrácián keresztül érvényesülő gyámkodása ellen".^{31/}

J e g y z e t e k

1. Der Umsatz der landwirtschaftlichen Genossenschaften in Frankreich entsprach damit z.B. dem der gesamten französischen Automobilindustrie. /A mezőgazdasági termelőszövetkezetek forgalma Franciaországban pl. megfelel az összes francia autópárénak./ Genossenschaften setzen sich zur Wehr. Agra-Europe, Bonn, Paris, London, Rom 1978/44. Länderberichte. 3. old.
2. Ennél nem vettük figyelembe a régió kívüli üzletek forgalmát, amely 1972-ben 3 milliárd DM-et tett ki. V.ö. Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften e.V., Jahrbuch 1972. Neuwied 1973. 16. old.
3. Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften e.V., Jahrbuch 1977. Neuwied 1978. 16. old.
4. A mezőgazdasági szövetkezetek áruforgalmának növekedésénél az NSzK-ban azonban figyelembe kell venni az inflációs rátát is, amely szintén az áruforgalom növekedésében jelentkezik. Erre tekintettel pl. 1975-ben 5,2 milliárd DM forgalomművekedés volt az előző évvel szemben, hivatalosan 6 %-os áremelkedést mutattak ki. Ténylegesen adódik tehát 2 milliárd DM forgalomművekedés. V.ö. Deutscher Raiffeisenverband e.V., Jahrbuch 1975. Neuwied 1976. 16. old.
5. Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften e.V., Jahrbuch 1977. Neuwied 1978. 17. old.
6. Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten der Bundesrepublik Deutschland 1977. Münster-Hiltrup 1978, 220. old.
7. Europäische Gemeinschaften. Europäisches Parlament. Sitzungsdokumente 1976/77. /1976. jun. 16./ Dokument 162/76, Luxemburg, 49, 62 és 65. old.
8. Ugyanott, 49. old.
9. Ugyanott, 58. és 62. old.
10. Bundesverband der Raiffeisen-warengenossenschaften e.V., Jahrbuch 1977. I.m. 14. old.
11. Die Genossenschaftsbewegung in Schweden. /A szövetkezeti mozgalom Svédországban./ Internationale Genossenschaftliche Rundschau, London, 68. kötet. 1974. 4. füzet, 145 és 146. old.
12. Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften e.V., Jahrbuch 1977. I.m. 59. old.
13. Europäische Gemeinschaften, Europäisches Parlament. Sitzungsdokumente 1976/1977 /1976. jun. 16./ Dokument 162/76. I.m. 49. und Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften E.,V. Jahrbuch 1977. I.m. 67. old.

14. Bundesverband der Raiffeisen-Warengenossenschaften e.V., Jahrbuch 1977. I.m. 65. old.
15. Ugyanott, 62. és 63. old.
16. Ugyanott, 15. old.
17. Das Firmenporträt /A cégportrék/. Nordmilch e.G., Zeven, Genossenschaftsforum, Wiesbaden-Bierstadt, 1975. 9. füzet. 13. és 14. old.
18. Ugyanott, 13, 14. old.
19. Ehrgeiziges Programm der ULN-Molkereigruppe. /Az ULN tejgazdasági csoport előremutató programja./ Agra-Europe, Bonn, Paris, London, Rom. 1978. 47. sz. Länderberichte, 3. old.
20. Frankreich: SODIMA expandiert weiter. /A SODIMA további terjeszkedése./ Agra-Europe, a.a.O., 1978. 16. sz. Kurzmeldungen, 11. old.
21. B. Willers: Neuer Versandschlachthof Coesfeld. /Az új szállító-vágóhid Coesfeld./ Raiffeisen-Rundschau, Bonn, 1973. 1. füzet. 34. old.
22. Ehrgeiziges Programm der ULN-Molkereigruppe. /Az ULN-tejgazdasági csoport előremutató programja./ Agra-Europe, a.a.O., 1978. 47. sz. Länderberichte, 3. old.
23. A szekunder szövetkezetek a mezőgazdasági szövetkezeti rendszerben olyan szövetkezeti intézmények, amelyeket több helyi szövetkezetből alapítottak. Szekunder szövetkezetek a szövetkezeti központok is, amelyeknek tagjai szabályszerűen csak a létező helyi szövetkezetek lehetnek. Az egyes mezőgazdasági termelők közvetlenül tagjai a helyi szövetkezeteknek, ezek a primér szövetkezetek. A helyi szövetkezetek fogalma napjainkban félrevezető, mert nem kevés az a szövetkezet, amelynek közvetlen tagjai a mezőgazdák és más dolgozók, tevékenységi körük a szövetkezeti koncentrációs folyamat eredményeként több helységre kiterjed. A primér szövetkezetek fogalma ezért is találó.
24. Handbuch der Grossunternehmen 1978. /A nagyvállalatok kézikönyve, 1978./ 2. kötet. Darmstadt 1978, 282. old.
25. Landwirtschaftliches Wochenblatt für Westfalen/Lippe, Münster, 1973. 42. szám, 20. old.
26. Demokratisches Bauernprogramm der Deutschen Kommunistischen Partei. /A Német Kommunista Párt demokratikus parasztprogramja./ Düsseldorf, 1971. 6. old.

27. Ugyanott, 31. old.
28. VIII. Parteitag der Portugiesischen Kommunistischen Partei.
Materialien. /A Portugál Kommunista Párt VIII.
kongresszusának anyaga./
Berlin, 1977. 77-78. old.
29. V.ö. D. Baudis/H. Nussbaum: Wirtschaft und Staat in Deutschland
Ende des 19. Jh. bis 1918/19. /Gazdaság és állam
Németországban a XIX. század végétől 1918-1919-ig./
Berlin, 1978. 184. old.
30. Demokratisches Bauernprogramm der Deutschen Kommunistischen
Partei. /A Német Kommunista Párt demokratikus pa-
rasztprogramja./
I.m. 32. old.
31. Ugyanott, 33. old.

Dr. Preusse, Günter:

Die Entwicklung der Verarbeitungsbetriebe im Rahmen des
landwirtschaftlichen Genossenschaftswesens als Ausdruck
unmittelbarer Verflechtung zwischen Industrie und
Landwirtschaft

/Resümee/

Auf den Märkten vieler kapitalistischer Länder stellen die landwirtschaftlichen Genossenschaften einen beachtlichen wirtschaftlichen Faktor dar.

Trotz des besonders seit Ende der 60er und Anfang der 70er Jahre forcierten genossenschaftlichen Konzentrations- und Zentralisationsprozesses handelt es sich bei den meisten landwirtschaftlichen genossenschaftlichen Verarbeitungsbetrieben um Kleinbetriebe. Einige wenige landwirtschaftliche Genossenschaften /in der Regel Sekundär-genossenschaften/ konnten sich allerdings auch zu Grossunternehmen entwickeln. Besonders in der Molkereiwirtschaft und in der Fleischindustrie haben sich einige grosse landwirtschaftliche Sekundär-genossenschaften in bestimmten Regionen zu marktbeherrschenden Unternehmen herausgebildet.

Bei der Begrenzung und der Zurückdrängung der Macht der kapitalistischen Monopole können die landwirtschaftlichen Genossenschaften in einem bestimmten Masse und unter entsprechenden gesellschaftlichen Rahmenbedingungen eine wichtige Rolle spielen.